

جلوه های جرایم جنسی و اخلاقی ناشی از سوء معاشرت زوجین

حجت فلاح خواجهکینی

دوره دکترا حقوق جزا و جرم شناسی، ایران

PhD in criminal law and criminology, Iran

Hojatfalah44@gmail.com

چکیده

سوء معاشرت بین زوجین یکی از عوامل اساسی بروز طلاق در جامعه امروز می باشد. برخی از مصادیق سوء معاشرت جرم انگاری شده و برخی جنبه اخلاقی داشته و جرم انگاری نشده است. سوء معاشرت شامل هر گونه رفتاری است که به موجب آن زوجین دچار آسیب روحی، جسمی و از هم گسیختگی خانواده می شوند و طلاق، یکی از آثار سوء معاشرت زوجین و یکی از مسایل بسیار نگران کننده و چالش های پیش رو در جامعه امروز می باشد. در این مقاله به جلوه های جرایم جنسی و اخلاقی ناشی از سوء معاشرت زوجین می پردازیم.

واژگان کلیدی: جرایم، حسن معاشرت، سوء معاشرت، طلاق

۱-مقدمه

طلاق یکی از مهمترین آسیب های اجتماعی است که در چند دهه ی اخیر در کشور رشد روز افزونی داشته است و یکی از اساسی ترین مسائلی که جامعه امروز با آن دست به گریبان می باشد و مشکلات بسیار عدیده و فراوانی را برای اجتماع به ارمغان آورده است همین طلاق و از هم گسیختگی خانواده می باشد. مساله مهم این است که ارتکاب جرایم ناشی از سوء معاشرت زوجین به عنوان یکی از عمده ترین علل و عوامل در بروز و وقوع طلاق، تمامیت زندگی مشترک را تحت الشعاع قرار داده و آنرا دچار تنش و مشکلات جبران ناپذیری می سازد. زندگی زناشویی دارای موازین و قواعد حقوقی و عرفی خاصی است که طرفین ملزم به رعایت آن ها می باشند. عدم رعایت این موازین و خروج از چارچوب تعیین شده از جانب عرف و بویژه قانون، می تواند حقوقی را برای طرف مقابل ایجاد نماید. ازدواج زن و مرد با همدیگر و تشکیل یک زندگی مشترک نیاز به وفاداری و صداقت دو طرف داشته و هیچ کدام از آنها نیز نمی تواند ناسازگاری و عدم تفاهم در زندگی مشترک را بهانه ای برای برقراری رابطه غیر اخلاقی و نامشروع قرار دهد. اما خیلی وقت ها ارتکاب جرایم جنسی و اخلاقی ناشی از سوء معاشرت از طرف هر یک از زوجین باعث فروپاشی کانون خانواده و صدور حکم طلاق می شود.

۲-واژه شناسی

برای اینکه هر موضوعی بتواند در ذهن هر مخاطبی خطور کند نیازمند زمینه سازی در خصوص معنا و مفهوم آن است لذا در این قسمت سعی شده است تا با بررسی معنا و مفهوم گزاره هایی مانند معاشرت، سوء معاشرت و...شناخت بیشتر موضوع تحقیق، مورد بحث و مذاقه قرار گیرد.

۱-۲-مفهوم حسن معاشرت و سوء معاشرت

شناخت مفهوم حسن معاشرت و به تبع آن سوء معاشرت زوجین برای تعیین مصادیق آن از منظر فقهی و حقوقی بسیار حائز اهمیت است. در ادامه این مفاهیم را مورد بررسی قرار می دهیم.

۲-۱-۱-معنای لغوی و اصطلاحی حسن معاشرت

حسن معاشرت از دو کلمه «حسن» و «معاشرت» تشکیل شده است. معاشرت در لغت به معنای با هم زیست کردن و با کسی زندگانی کردن است(دهخدا، ۱۳۸۵: ۸۷۶). معاشرت، لغتی عربی و به معنای ارتباط و انسی دو طرفه بین انسان و سایر موجودات است. این لغت به مرور زمان وارد زبان فارسی شده و فارسی زبانان نیز از آن استفاده کردند. «حسن» در لغت به معنای زیبایی و نیکویی و مخالف زشتی تعریف شده است (ابن منظور، ۱۴۱۳ق: ۱۱۴) و حسن معاشرت عبارت است از هر چیز خوشایند و فرح بخش که تعمیم پیدا می کند به افراد درون یک جمع یا یک خانواده، به معنی مصاحبت و دوستی. بنابراین معاشرت با زن به معنای ارتباط با او مانند دو دوست صمیمی است.

۲-۱-۲-مفهوم سوء معاشرت

حقوق و تکالیفی که در روابط زوجین مطرح می گردد، به نوعی حسن معاشرت بین زوجین محسوب میگردد و تخلف از انجام هر یک از آن تکالیف مطابق سوء معاشرت می باشد.(صفایی و امامی، ۱۴۰۱: ۱۳۷) سوء معاشرت عبارت است از هر رفتار یا گفتاری که از نظر اجتماعی توهین محسوب می شود، مانند ناسزاگویی، ایراد و ضرب، مشاجره و تحقیر یا اموری که با عشق و احترام به کانون خانواده و همدلی بین دو همسر منافات دارد، مانند بی اعتنائی به همسر و ترک خانواده، ناسزاگویی، مجادله، تحت فشار قرار دادن همدیگر، به اغتشاش کشیدن کانون خانوادگی و... از موارد صریح سوء معاشرت محسوب می گردد.(گرچی، ۱۳۹۷: ۱۷۷) بنابراین هرگونه بد رفتاری در روابط زوجین اعم از اینکه از طرف زوج یا زوجه باشد و زندگی را برای زوجین غیر قابل تحمل نماید را سوء معاشرت می گویند.

۲-۲-جرایم جنسی، اخلاقی

با تحقیق در منابع قانونی و علمی داخلی تعریف جامع و مانعی از جرم جنسی تحصیل نمی شود. رویه قانونگذار حکایت از عدم تعریف این جرم و اکتفاء به بیان مصادیق آن دارد و باید از راه مصادیق، معنا و مفهوم جرم را دریافت. در تعاریف ارائه شده از این جرم آمده است؛ «جرم جنسی رفتار جنسی خارج از چهارچوب ازدواج است که از نظر قانونگذار ممنوع است». (محمدی

جورکویه (۱۳۸۹: ۲۴) یا «هرجرمی که مستلزم رابطه جنسی یا هر عمل دیگری باشد-مانند زنا و روابط نامشروع - جرم جنسی نامیده می شود». (نوربها، ۱۳۸۹: ۲۹). برخی از حقوقدانان در تعریف این جرم بیان داشتند «امور جنسی در مفهوم وسیع آن به اموری اطلاق می شود که به حسب عرف و احساسات یک جامعه شرم آور باشد و صرفاً به منظور مواجهه یا شروع آن صورت نگیرد و اگر به منظور مواجهه یا شروع در آن صورت گیرد، هتک ناموس و یا شروع در هتک ناموس محسوب می شود نه منافی عفت. (جعفری لنگرودی، ۱۴۰۱، ۶۹۰)» در نتیجه بنا به این تعاریف هر عملی که منشأ جنسی و شهوانی داشته و قانونگذار آنرا منع نموده باشد، مصداق جرم جنسی است.

جرایم اخلاقی با محوریت جرایم منافی عفت و حیثیت خانوادگی از جمله موارد چالش برانگیزی است که سیاست جنایی نظام های حقوقی مختلف همواره به دنبال پاسخ گویی مناسب به آنهاست که مانند جرایم جنسی تعریف جامع و مانعی از جرم اخلاقی تحصیل نمی شود. بطور کلی جرائم اخلاقی شامل جرائمی است که حیثیت و شئون خانوادگی را مورد تهدید قرار می دهد و اخلاق حوزه خانواده را جریحه دار می کنند. قذف، افترا و تدلیس می تواند از مصادیق این جرایم محسوب گردد.

۳- جلوه های جرایم ناشی از سوء معاشرت زوجین

در بخش های گذشته، معنای حسن معاشرت و سوء معاشرت بیان گردید. هر چند مصادیق حسن معاشرت و به تبع آن، سوء معاشرت را نمی توان به صورت دقیق مشخص کرد، زیرا عادات و رسوم اجتماعی و درجه تمدن و اخلاق مذهبی در میان هر قوم، مفهوم خاصی از حسن معاشرت به وجود می آورد، اما اجمالاً می توان تمام اموری که از نظر اجتماعی و جرم شناسی، جرم محسوب می شود یا مواردی که با عشق به کانون خانواده و محبت و مهربانی میان زوجین منافات دارد را از مصادیق سوء معاشرت به حساب آورد (کاتوزیان، ۱۴۰۰: ۲۰۲).

در آراء فقها، نیز سوء معاشرت - شامل آزار زبانی و رفتاری - در زمره ی مصادیق سوء رفتار زوجین به شمار آمده است. (نجفی، ۱۴۰۷ق: ۲۱۸) بهمین دلیل سوء معاشرت را به رفتاری و زبانی تقسیم می کنند. در عین حال، برخی از مصادیق سوء معاشرت جرم انگاری شده و برخی جنبه اخلاقی داشته و جرم انگاری نشده است. با عنایت به موضوع مقاله مبنی بر بررسی جرایم جنسی و اخلاقی ناشی از سوء معاشرت زوجین لذا در ادامه به بیان مصادیق جرایم ناشی از سوء معاشرت زوجین (با تاکید به جرایم جنسی)، اشاره خواهد شد.

۳-۱- رابطه عدم وفاداری و سوء معاشرت زوجین

مسئله عدم وفاداری به عنوان یکی از بارزترین و دغدغه های جامعه شناسان مطرح می باشد. شکی نیست که یکی از مصادیق سوء معاشرت زوجین در زندگی زناشویی عدم وفاداری می باشد. ازدواج زن و مرد با یکدیگر بر پایه وفاداری و صداقت تشکیل می شود و هیچ کدام از آنها نمی توانند عدم تفاهم و ناسازگاری را مبنای برقراری رابطه نامشروع قرار دهند. خیانت کردن یعنی زیر پا گذاشتن پیمان و تعهدی و اعتمادی که بین زن و شوهر منعقد شده و ایجاد یک رابطه جدید با شخص ثالث که اگر هر کدام از زوج مرتکب چنین عملی گردد باعث فروپاشی کانون خانواده می گردد. خیانت می تواند بهترین رابطه ها را تحت تأثیر قرار دهد چرا که همه چیز را ویران کرده و بازسازی اعتماد از دست رفته در رابطه زناشویی کار آسانی نیست.

بنابراین اگر شخصی که همسر دارد و دارای خانواده می باشد، به ورطه خطرناک روابط نامشروع کشیده شود، نه تنها عمل او از نظر اخلاقی و مذهبی بسیار زشت و ناپسند می باشد، بلکه قانون مجازات، شدیدترین کیفرها را برای او در نظر گرفته است. پس تکلیف وفاداری زوجین فقط جنبه اخلاقی ندارد، بلکه از ناحیه قانونگذار نیز بدون مجازات نمانده است (کاتوزیان، پیشین: ۲۰۴).

از جمله آثار بی وفایی زوجین، ضرری است که به پیکره جامعه وارد می شود و در این میان، فرزندان بیشتر از همه آسیب می بینند و این امر موجب تزلزل پایه های عاطفی و روانی خانواده، بی اعتمادی افراد خانواده و حتی موجب بی عفتی همسر (روشن، ۱۴۰۰: ۷۷ - ۷۸) و در نهایت منجر طلاق زوجین خواهد شد. همانطور که در جلوه های حسن معاشرت بیان شد؛ وفاداری را می توان به عنوان یکی از مصادیق حسن معاشرت به حساب آورد. وفاداری از مسلمات و قطعیات زندگی خانواده اسلامی می باشد و در منابع شرعی، تأکیدات فراوانی بر این مهم شده است، و به جهت بدیهی بودن آن، در قانون مدنی

هیچگونه اشاره ای به آن نشده است. بنابراین با توجه به اینکه وفاداری از لوازم حسن معاشرت به حساب می آید، زوجین مکلف به رعایت آن هستند و در صورت عدم رعایت، رفتار آنها سوء معاشرت خواهد بود و بنیان خانواده را سست و در معرض نابودی قرار می دهند. (دارابی، پیشین: ۹۷) خیانت و عدم وفاداری در زندگی زناشویی به دو صورت ممکن است رخ دهد، که ادامه بدان اشاره خواهد شد.

قانون مجازات اسلامی برای نقض وفاداری مجازات هایی در نظر گرفته است. از دیدگاه حقوقی، می توان گفت نقض وفاداری شامل دو بخش زنا و رابطه نامشروع است. یک قسمت از این مجازات مشمول حد است و یک قسمت از این مجازات هم موجب تعزیر می شود؛ لذا مواد ۲۲۱ تا ۲۴۱ از کتاب دوم (حدود) از قانون مجازات اسلامی، ناظر بر مباحث زنا، لوف، تفخیز و مساحقه است و نیز در ماده ۶۳۷ از کتاب پنجم (تعزیرات) این قانون به مبحث روابط نامشروع یا عمل منافی عفت غیر از زنا اشاره شده است. (سید کابلی، ۱۳۹۶: ۱۲-۱۱) در ادامه به مصادیق عدم وفاداری اشاره خواهد شد.

۳-۱-۱- زنا

خیانت در ازدواج به معنی بی وفایی و عدم تعهد به ازدواج و برقراری هرگونه ارتباط عاطفی و جنسی با جنس ناهمسان است. خیانت در ازدواج عامل بزرگ عدم رضایت زناشویی و همچنین زمینه اصلی تعارضها و ناسازگارهای زناشویی و جنسی (مدرسی، ۱۳۹۳: ۲۰) و یکی از برجسته ترین مشکلات در روابط زناشویی و طلاق زوجین به شمار آورده می شود. یکی از مصادیق سوء معاشرت و خیانت زوجین ارتکاب جرم زنا می باشد. به عبارت دیگر چنانچه یکی از زوجین با شخصی که علقه زوجیت ندارد، رابطه جنسی برقرار کند، مجازات او حد زنا می باشد، که مطابق ماده ۲۲۵ قانون مجازات اسلامی، حد زنا برای زانی محصنه و زانیه محصنه، رجم است و در صورت عدم امکان رجم با پیشنهاد دادگاه صادرکننده حکم قطعی و موافقت رئیس قوه قضاییه، چنانچه جرم با بینه ثابت شده باشد، موجب اعدام زانی محصن و زانیه محصنه است و در غیر این صورت، موجب صد ضربه شلاق برای هر یک می باشد. شرایط تحقق احصان نیز در ماده ۲۲۶ قانون مجازات بیان شده است.

۳-۱-۲- روابط نامشروع در فضای حقیقی

به طور کلی رابطه نامشروع که معمولاً در مقابل رابطه مشروع استفاده می شود متاثر از مبانی اعتقادی و اخلاق اسلامی است. مشروع در لغت اسم مفعول از ریشه شرع به معنای شرعی است در فقه مشروع عملی گویند که مطابق با شرع مقدس اسلام بوده و شرع آن را مقرر داشته باشد (انصاری و طاهری ۱۳۸۸: ۴۸). لفظ نامشروع در قانون مجازات اسلامی ناظر و برقراری ارتباط غیر قانونی و غیر متعارف جنسی بین زن و مرد نامحرم برای ارضای غریزه جنسی غیر از مواقعه به هر طریق ممکن باشد، مانند اینکه زن شوهرداری تلفنی با مرد نامحرمی ارتباط برقرار کند و در محلی با او خلوت کند یا به سینما یا مسافرت رود، قسمتهایی از بدن یکدیگر را لمس کنند و همدیگر را ببوسند و نظایر آنها، مشروط به اینکه به حد مقاربت و مواقعه نرسیده باشد.

همانطور که مشهود است منظور موضوع جرم ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی از جمله جرایم ضد عفت و اخلاق عمومی است و زاینده افکار و اعتقادات مذهبی و آیین اسلام می باشد بدین جهت، هر عملی که به نوعی نادیده گرفتن و تجاوز به یکی از ارزش های معتبر اخلاقی جامعه به صورت عمل منافی عفت باشد یا در قالب رابطه نامشروع متجلی گردد، چون از نظر اکثریت افراد ملت مسلمان ایران مردود و ضد ارزش تلقی می شود قانون جرم و قابل مجازات خواهد بود.

حقوقدانان بر اساس ماده فوق الذکر تعریف های مختلفی از آن ارائه داده اند: «رابطه نامشروع در مقابل رابطه مشروع قرار دارد و رابطه مشروع است که بر اثر علقه زوجیت میان زن و شوهر به وجود می آید. بنابراین هر عملی که تنها برای زن و شوهر مشروع است اگر توسط غیر زن و شوهر انجام شود، رابطه نامشروع تلقی می شود.» (زارعت، ۱۳۸۹: ۴۲۵)

نویسنده کتاب حقوق جزای اختصاصی در این خصوص بیان داشتند: منظور مقنن اسلامی از رابطه نامشروع عبارت از برقرار نمودن هر گونه رابطه نامشروع غیر متعارف بین زن و مرد نامحرمی که از نظر قانون و شرع جایز نیست (ولیدی، ۱۳۹۴: ۱۸۹). روابط نامشروع، همانطور که بیان شد، به برقراری رابطه یکی از زوجین با شخص نامحرمی که علقه زوجیت ندارد، به نحوی که یا تماس فیزیکی با هم ندارند و یا اگر تماس جسمی بین آنها وجود دارد، در حدی می باشد که به رابطه جنسی نمی انجامد.

در هر صورت، چه رابطه جسمی باشد، چه نباشد، بحث فوق الذکر موضوع ماده ۶۳۷ قانون تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده می باشد.

این ماده میگوید: « هر گاه زن و مردی که بین آنها علقه زوجیت نباشد، مرتکب روابط نامشروع یا عمل منافی عفت غیر از زنا از قبیل تقبیل یا مضاجعه شوند، به شلاق تا نود و نه ضربه محکوم خواهند شد و اگر عمل با عنف و اکراه باشد فقط اکراه کننده تعزیر می شود. » از ماده ۶۳۷ تعزیرات می توان نتیجه گرفت که اگر هر یک از زوجین نسبت به همسر خود حتی در صحبت با نامحرم مراعات و تکلیف وفاداری نکنند، با توجه به میزان بی وفایی و خیانت حاکم می تواند تا نود و نه ضربه شلاق، آن همسر خطاکار را محکوم نماید.

لازم به ذکر است رابطه نامشروع یکی از جرایم منافی عفت می باشد که نیازی به شاکی خصوصی ندارد. یعنی جرم رابطه نامشروع به دلیل اینکه موجب برهم زدن نظم جامعه می شود، جزء جرایم غیرقابل گذشت می باشد و در صورتیکه شاکی خصوصی نداشته باشد و یا رضایت بدهد، مجازات فرد از بین نمی رود. از حیث اجتماعی نیز ارتکاب به رابطه نامشروع آثار مخربی بر بنیان خانواده دارد از جمله مهم ترین آثار رابطه نامشروع را میتوان سوء معاشرت زوجین و از هم گسیختگی خانوادگی و طلاق دانست.

۳-۱-۳- روابط نامشروع در فضای مجازی

با همه گیر شدن استفاده از شبکه های اجتماعی و فضای مجازی بدیهی است ارتکاب جرم نیز در آن و از طریق آن، روز افزون خواهد شد یکی از معضلات این روز ها که بنیان خانواده ها را سخت تهدید می کند، رابطه نامشروع و خیانت از طریق شبکه های اجتماعی است. به نظر می رسد این شبکه ها خیانت را برای مستفدین تسهیل کرده است. یکی از مهم ترین آسیب های فناوری های نوین بر فرد و جامعه، از بین بردن مبانی و اصول اخلاقی و نظام اجتماعی بوده که خسارات زیادی به نظام های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی جامعه وارد می آورد. هرچه بیشتر فناوری رایانه ای توسعه یابد جرایم رایانه ای مرتبط با هنجارشکنی های غیراخلاقی نیز توسعه پیدا خواهد نمود و تأثیر منفی بر نظام اجتماعی و بنیادی خانواده ها خواهد گذاشت (رزمان، ۱۳۹۵: ۸۶) از مهم ترین آسیب های فضای مجازی که در روابط بین زوجین مؤثر هستند، روابط نامشروع در فضای مجازی می باشد.

شبکه اجتماعی می تواند زمینه ساز افزایش خیانت زناشویی و کاهش حسن معاشرت در زوجین شود. به عبارت دیگر امروزه یکی از مصادیق سوء معاشرت زوجین مسئله بی وفایی و خیانت است که در بستر فضای مجازی رخ می دهد. خیانت در فضاهای مجازی و شبکه های اجتماعی به چند دسته تقسیم می شود: ۱- خیانت رفتاری: یکی از همسران با برقراری ارتباط رفتاری یا شخصی خارج از سیستم خانواده، به همسرش خیانت می کند ۲- خیانت ذهنی: فرد در فکر و تخیلاتشان مدام به شخص دیگری می اندیشد و شریک زندگیش را با فرد ایده آل ساخته ذهنش مقایسه می کند و در ارتباط با همسرش به مشکل می خورد و رابطه سرد می شود ۳- خیانت کلامی: زن یا مرد تلفنی یا اینترنتی در هر موقعیتی که فراهم شود یا افرادی از جنس مخالف صحبت می کند و گرم می گیرد. (صدقی، ۱۳۹۴: ۷۸) پژوهش ها نشان داده اند که روابط فرا زناشویی در جوامع امروزی و نوین رخدادی شایع شده است و همه گیرترین چالشی است که پای زوجین را به درمان می گشاید. (کمالجو و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۰) در اکثر اختلافات زناشویی که به مراکز مشاوره آورده می شود، موضوع اصلی مورد بحث، و شبکه های اجتماعی هستند و خیانت هایی است که زوجین در این فضا نسبت به یکدیگر مرتکب می شوند. در بررسی های صورت گرفته مشخص شد که گذراندن زمان در شبکه های اجتماعی باعث تخریب زندگی زناشویی و همچنین بروز افسردگی در افراد می شود. تحقیقات نشان می دهد دو سوم کسانی که از طریق چت با هم آشنا شده اند، رابطه شخصی برقرار می کنند و ۲۹/۷ درصد این روابط به شکل وابستگی های عاشقانه درمی آید (هنرپوران و رفاهی، ۱۴۰۰: ۲۳-۴۵). بر همین اساس، میزان طلاق و جدایی در افرادی که زمان زیادی را در شبکه های اجتماعی می گذرانند، بیشتر از افرادی است که زندگی را بدون شبکه های اجتماعی تجربه می کنند. با گسترش شبکه های اجتماعی از طریق تلفن همراه سبب شده که تنوع طلبی عاطفی و جنسی در جامعه شیوع پیدا کند که در نتیجه آن موجب گسترش آسیب های روانی و اجتماعی زیادی شده است. از جمله این آسیب ها

می توان به ازدیاد طلاق عاطفی اشاره نمود. این موضوع آسیب هایی را نیز در خانواده ها به وجود آورده که در کنار سایر عوامل مخرب در روابط خانوادگی، موجبات سست شدن بنیاد خانواده ها و طلاق زوجین و کمرنگ شدن صمیمیت میان اعضای خانواده و همچنین گسترش شکاف نسلی را فراهم کرده است (محمدی، ۱۳۹۶: ۸۷).

بنابراین از مهمترین آسیب های فضای مجازی ایجاد روابط فرازنشویی و خیانت است. همانطور که در مباحث قبلی ذکر شد، یکی از مصادیق سوء معاشرت، بی وفایی و خیانت زوجین می باشد، که این خیانت می تواند علاوه بر اینکه در فضای واقعی صورت گیرد، در فضای مجازی نیز شکل بگیرد و چه بسا امروزه به دلیل فراگیر شدن استفاده از این فضا، شاهد خیانت های بیشتری در این فضا نسبت به فضای واقعی و حقیقی خواهیم بود. البته نباید فراموش کرد که بررسی علل ایجاد خیانت می تواند کمک شایانی در جلوگیری از این سوء رفتار و سوء معاشرت داشته باشد. افرادی که مرتکب رابطه نامشروع یا همان چت در فضای مجازی می شوند، همانند جرم رابطه نامشروع فیزیکی مطابق ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد و همان مجازات ۹۹ ضربه شلاق هم برایشان در نظر گرفته می شود. اما اینکه رسیدگی به جرم رابطه نامشروع در فضای مجازی مانند رابطه نامشروع فیزیکی موضوع ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی، مستقیماً در دادگاه به عمل خواهد آمد یا شاکه می بایست شکایت خود را به دادسرا ارائه نماید، به نوع نگرش اختلافی بازمی گردد؟! طبق دیدگاه های موافق با رویه و نشست قضایی مورخ ۱۳۹۷/۰۴/۰۶، ماده ۶۳۷ در قسمتی که رابطه نامشروع به رفتارهای غیر فیزیکی اختصاص داده شده، باید در دادسرا و در بخشی که مربوط به روابط فیزیکی است مستقیماً در دادگاه رسیدگی شود. (جوانمرد، ۱۳۹۶: ۴۷) و این مبنا را از ماده ۳۰۶ گرفته اند.

در ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره آن آمده است که:

«به جرائم منافی عفت به طور مستقیم، در دادگاه صالح رسیدگی می شود. تبصره: منظور از جرائم منافی عفت در این قانون، جرایم جنسی حدی، همچنین جرایم رابطه نامشروع تعزیری مانند تقبیل و مضاجعه است»

با توجه به این ماده در قانون آیین دادرسی کیفری که مرتبط با مجازات تعیین شده ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی است، برداشت می گردد که رسیدگی به روابط نامشروع فیزیکی از طریق ارائه شکایت به دادسرا نخواهد بود و رسیدگی به این قبیل موارد از همان ابتدا از دادگاه (و نه از دادسرا) آغاز خواهد شد. اما دادگاه صالح در خصوص روابط نامشروع در فضای مجازی که در واقع بدون تماس فیزیکی افراد نامحرم و به صورت مجازی و از راه دور هستند، شکایت در مرحله نخست به دادسرا (و نه دادگاه) ارائه شود. این نوع از رابطه نامشروع، مشمول آنچه در ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری آمده است، نمی شود. به نظر نگارنده؛ به دلیل آنکه در روابط نامشروع فضای مجازی مثل ارسال پیام و عکس یا سکس چت، افراد نامحرم در هنگام ارتکاب جرم دور از هم هستند و هیچ گونه تماس فیزیکی بین آنها ایجاد نمی شود و ارتباط و رابطه آنها به صورت مجازی و از راه دور است برای مطرح شدن شکایت در مراجع قضایی و انجام بررسی های لازم، طبق روال عادی ابتدا در دادسرا رسیدگی می شود و بعد از اثبات و صدور کیفرخواست پرونده به دادگاه خواهد رفت. با این وصف اگر کسی از همسرش بابت جرم رابطه نامشروع جنسی و جسمانی (مثل بوسیدن، در آغوش گرفتن و ...) شکایت دارد می بایستی مستقیماً به دادگاه به جهت اعلام جرم و شکایت مراجعه کند، لیکن اگر مدعی رابطه نامشروع در فضای مجازی باشد مانند رابطه از طریق پیامک تلگرام و اینستاگرام و ... باید به دادسرا مراجعه کند.

۳-۲- رابطه قذف، افترا و سوء معاشرت زوجین

یکی از مصادیق جرایم جنسی ناشی از سوء معاشرت زوجین قذف می باشد. یکی از انواع جرایم علیه حیثیت معنوی زوجه، نسبت ناروا دادن به وی است. قذف در لغت به معنای پرتاب کردن است و در سخن گفتن، کلام بدون تأمل را گویند (مقری فیومی، بی تا: ۴۹۵). موجب قذف، نسبت زنا یا لواط دادن به دیگری است، در حالی که گوینده معنای کلام خود را بدانند. (نجفی، پیشین: ۴۰۲-۴۰۳)

ماده ۲۴۵ قانون مجازات اسلامی قذف را چنین تعریف می نماید: «قذف عبارت است از نسبت دادن زنا یا لواط به شخص دیگر هر چند مرده باشد.» جرم قذف از جمله موضوعاتی است که در قرآن آیاتی به آن اختصاص یافته است. خداوند در آیه ۴ سوره نور میفرماید: «کسانی که زنان پاکدامن را متهم به زنا میکنند و چهار شاهد بر مدعای خود نمی آورند، آنها را هشتاد تازیانه بزنید و شهادتشان را نپذیرید؛ آنها فاسق هستند». مبنای حکم قذف، افزون بر احادیث متواتر وارده (حر عاملی، ۱۴۱۴ق: ۴۳۰-۴۶۰)، آیه ۴ سوره نور است که به موجب آن ضمن عدم پذیرش شهادت قاذف تا ابد و حکم فسق وی، اجرای حد قذف که هشتاد تازیانه است، نیز بر او واجب است. آیه قرآن با توجه به آسیب پذیری زن در مقابل تهمت های از این دست، صراحتاً لفظ محصنات را به کار می برد که اشاره به زنان دارد (رهامی، ۱۳۸۰: ۷۹-۸۰).

همچنین مطابق شرع و برابر با ماده ۲۵۱ قانون مجازات اسلامی ایران انتساب عمل زنا به زوج یا زوجه عاقل بالغ، مسلمان، معین و غیر متظاهر (اگر چه مرده باشد)، مستلزم مجازات به تعداد ۸۰ ضربه شلاق حدی و عدم پذیرش شهادت زوج در محاکم قضایی است. اعمال این مجازات در صورتی است که توسط زوج باشد و مرد با برخورداری از کمال و با وجود عنصر روانی و علم به معنای لفظ انتسابی، به طور صریح و بدون تعریض نسبت به ابراز اتهام زوجه اقدام نماید (حلی (محقق)، ۱۴۰۳ق: ۱۴۹) و برای این ادعای خود نیز بینه شرعی نداشته باشد حد قذف بر او جاری می گردد. که موافق با منطوق آیه ۶ سوره نور «و الذین یرمون ازواجهم و لم یکن لهم شهداء الله انفسهم فشهاده احدهم...» می باشد.

بدیهی است که ادعای زوج با اتصاف به بینه شرعی، در حق زوجه ثابت و اجرای حد مرتفع می گردد و مانند دعاوی عادی با شهادت شهود، زوجه، زانیه محسوب می گردد و شوهر (در صورت تمایل) می تواند او را طلاق دهد. در صورتی که زوجه نیز متقابلاً زوج را به زنا یا لواط متهم نماید، طبق قاعده، می بایستی هر کدام از زوج و زوجه به هشتاد تازیانه شلاق حدی محکوم گردند اما به دلیل نصوص وارد در این خصوص (حرعاملی، پیشین: ۲۱۱). حد از هر دو ساقط و تعزیر بر هر دو ثابت می گردد (خویی، ۱۴۲۲ق: ۳۲۱) قانون گذار نیز به تاسی از آموزه های دینی، این امر را در بند «ث» ماده ۲۶۱ قانون مجازات اسلامی مورد تصریح قرار داده است. منطبق با قوانین جزایی ایران که برگرفته از منابع معتبر فقهی است، برای تعدد اتهام بی مبالاتی زوجه در مسأله زناشویی از طرف زوج و با عجز وی از اقامه بینه شرعی، چهار فرض متصور است:

فرض اول) جایی که زوج صاحب چندین زوجه باشد و هر یک را به طور منفرد متهم نماید، شکی نیست که زوج در برابر همه آنها به حد متعدد محکوم می گردد (طوسی، ۱۴۱۷ق: ۴۱۴).

فرض دوم) در جایی که زوج، زوجه متعدد را با یک لفظ متهم نماید که خود دو حالت دارد.

حالت اول این است که زوجه ها با هم خواهان اقامه حد باشند که زوج در این حالت تنها به یک حد محکوم می شود و در حالت دوم هر کدام از آن ها به طور جداگانه خواستار اجرای حد هستند که بر زوج در قبال هر یک، حد جداگانه ای جاری می شود و دلیل این امر، اجماع فقها و اخبار وارده در این خصوص است (همان: ۱۱۴-۱۱۵) در این مقام، چنین به ذهن آدمی متبادر می شود که اگر زوجی دارای چهار زن باشد و هر یک به صورت جداگانه خواهان حد باشند، بر زوج چهار حد ثابت می گردد. از طرفی چون در متون فقهی، تکرار حد موجب قتل مرتکب در مرتبه چهارم است و برخی از فقها نیز ثبوت قتل را در مرتبه سوم لازم دانسته اند (گلپایگانی، ۱۴۱۲ق: ۲۱۷).

فرض سوم) در این فرض -قبل از اجرای حد- هر گاه زوج، زوجه خود را چند بار به یک سبب متهم نماید، تنها اقامه یک حد بر زوج ثابت می گردد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۴: ۵۳۷).

در فرض چهارم متهم کردن یک نفر به چند سبب مانند زنا و لواط، این فرض تنها و فقط برای زوجه قابل تحقق است و معنا ندارد که زوج، زوجه را به لواط متهم نماید. در این فرض، اصل بر عدم تداخل اسباب و اجرای دو حد است که قانون گذار در ماده ۲۵۸ قانون مجازات اسلامی و برخلاف اصل مذکور، قائل به تداخل و اجرای یک حد است.

از دیگر مصادیق سوء معاشرت در روابط زوجین می توان به جرم افترا اشاره نمود. با توجه به ماده ۱۱۳۰ می توان گفت؛ اگر افترا از طرف مرد مرتباً تکرار شود و زن را به مشقت اندازد، می تواند از مصادیق عسر و حرج محسوب شده و زوجه می تواند با مراجعه به دادگاه تقاضای طلاق نماید.

اُفترا لغتی است که در قرآن کریم بیان شده و از معنای آن نسبت دروغ استنباط شده است و گاهی هم با واژه‌هایی چون کذب و بهتان همراه است (انعام: ۲۱) افترا در اصطلاح به معنی آنست که شخصی تحت شرایطی امری کذب را به شخص دیگری نسبت دهد مجرم محسوب شده و قابل مجازات است. (ابن منظور، ۱۴۱۳ق: ۱۵۴) بر طبق ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی: «هر کس به وسیله اوراق چاپی یا خطی یا به وسیله درج در روزنامه و جرائد یا نطق در مجامع یا به هر وسیله دیگر به کسی امری را صریحاً نسبت دهد یا آن‌ها را منتشر نماید که مطابق قانون آن امر جرم محسوب می‌شود و نتواند صحت آن اسناد را ثابت نماید جز در مواردی که موجب حد است به جزای نقدی درجه شش محکوم خواهد شد. تبصره در مواردی که نشر آن امر اشاعه فحشا محسوب گردد هر چند بتواند صحت اسناد را ثابت نماید مرتکب به مجازات مذکور محکوم خواهد شد».

باید توجه داشت که افترا باید در مورد جرایم صورت گیرد. بدین معنی که انتساب دروغین عملی که در قانون جرم است جرم محسوب می‌شود و انتساب اعمال غیر مجرمانه جرم نیست. بنابراین اگر شوهری همسر خود را به دروغ، متهم به داشتن روابط نامشروع با دیگری کند، با توجه به این که رابطه نامشروع جرم است می‌توان گفت شوهر، مرتکب جرم افترا شده است و زن می‌تواند وی را تحت تعقیب قرار دهد. مساله دیگر این که عمل انتسابی باید کذب بوده و مرتکب نتواند صحت آن را اثبات کند. بنابراین اگر عمل انتسابی صحت داشته باشد، مفتری مجازات نخواهد شد. همچنین لازم است افترا به نوعی منتشر شده و به اطلاع غیر شاکی رسیده باشد. این امر وقوع افترا در روابط خانوادگی را بسیار سخت می‌کند زیرا معمولاً افترا بین مرتکب و قربانی صورت می‌پذیرد.

بنابراین با توجه به این که افترا نیز همانند کذف از مصادیق سوء معاشرت است می‌توان گفت قانون‌گذار این نوع از جرایم را منع و برای آن مجازات تعیین کرده است و برای قربانی حق تعقیب کیفری قائل شده است.

۳-۳- رابطه تدلیس در ازدواج و سوء معاشرت زوجین

امروزه آسیب‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و بهداشتی سلامت جامعه را تهدید می‌کند. هزینه این تهدیدات هر دو جنس زن و مرد را شامل می‌شود، ولی گاه یکی از این دو جنس بیشتر در معرض خطر قرار می‌گیرد. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به رواج فریب و تدلیس در روابط افراد با یکدیگر و در امر مهم ازدواج اشاره نمود. به عبارت دیگر، منشأ و علل وقوع طلاق گاهی به امورات قبل و یا بعد از زندگی زناشویی برمی‌گردد. اکثر جرایمی که مورد بررسی قرار گرفت مربوط به ارتکاب جرایم پس از تشکیل زندگی بوده لذا تدلیس در ازدواج از جمله عللی می‌باشد که ریشه آن به قبل از پیوند زناشویی نشات می‌گیرد که از جمله مصادیق جرایم اخلاقی ناشی از سوء معاشرت زوجین محسوب می‌گردد.

در بررسی پرونده‌های قضایی به خصوص دعاوی مطروحه در دادگاه خانواده مشخص می‌شود بسیاری از ازدواج‌هایی که به فسخ یا طلاق منجر می‌شود و کانون روابط خانوادگی را به خصوص در سال‌های اول زندگی از هم می‌پاشد بحث فریب و تدلیس است. به عبارت دیگر یکی از طرفین قبل از ازدواج خود را با صفاتی معرفی می‌کند که برای طرف دیگر جذاب و مطلوب به نظر می‌رسد و از این طریق محبت و توجه طرف مقابل را به خود جلب می‌کند ولی بعد از ازدواج مشخص می‌شود که فاقد آن ویژگی یا صفت بوده است. بنابراین عدم صداقت هنگام انتخاب همسر که منجر به فریب طرف مقابل در ازدواج می‌شود، آثار و پیامدهای حقوقی ویژه‌ای دارد که با عنوان قانون «تخلف از شرط صفت» در قانون مدنی مطرح است. ماده ۱۱۲۸ ق.م. بیان می‌دارد: «هرگاه در یکی از طرفین صفت خاصی شرط شده و بعد از عقد معلوم شود که طرف مذکور فاقد وصف مقصود بوده، برای طرف مقابل حق فسخ خواهد بود، خواه وصف مذکور در عقد تصریح شده یا عقد متبایناً بر آن واقع شده باشد». از آنجا که متأسفانه تدلیس در ازدواج از جانب پسران رو به افزایش است و نیز دختران ساده دل و زودباور، در تدلیس خواستگاران خویش به شدت آسیب پذیر هستند، آشنایی با قوانین مربوطه و تحلیل آن ضروری می‌باشد.

تدلیس در ازدواج بسیار ناپسند است. بنابراین قانونگذار برای آن ضمانت اجرای کیفری پیش بینی نموده است (زارعت، ۱۳۸۹: ۱۰۷). بدین مفهوم که قانونگذار در ماده ۶۴۷ قانون تعزیرات مصوب ۷۵ اشعار می‌دارد: «چنانچه هر یک از زوجین قبل از عقد ازدواج طرف خود را به امور واهی از قبیل داشتن تحصیلات عالی، تمکن مالی، موقعیت اجتماعی، شغل و سمت خاص، تجرد و

امثال آن فریب دهد و عقد بر مبنای هر یک از آنها واقع شود مرتکب به حبس تعزیری از سه ماه تا یک سال محکوم می‌گردد. لازم به ذکر است؛ به موجب ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی (اصلاحی به موجب ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳) جرم مندرج در این ماده قابل گذشت تلقی گردیده و مجازات آن به نصف تقلیل یافته و اصلاح گردیده است.

همچنین ماده ۴۳۸ قانون مدنی شرایط تحقق تدلیس را بیان می‌کند که مطابق با این ماده تدلیس عبارت از «عملیاتی است که موجب فریب طرف معامله شود» مطابق با این ماده دو شرط لازم و ضروری است:

۱- عملیاتی باید انجام شود. نتیجه عملیات یکی از دو امر ذیل خواهد بود:

الف- فعل مثبت: ناشی از نمایاندن صفت کمالی که در موضوع عقد وجود ندارد، مانند دارا بودن تحصیلات عالی در حالیکه واقعیت امر چنین نیست.

ب- فعل منفی: ناشی از مخفی نمودن نقص یا عیب در موضوع عقد می‌باشد، مثل توصیف کردن مرد یا زنی به سلامت که قصد ازدواج با او را دارد، در حالیکه وی فردی بیمار می‌باشد. (روشن، پیشین: ۲۲۹)

۲- تحقق فریب، یعنی به سبب عملیاتی که طرف مقابل نموده است میل و رغبت به ازدواج پیدا شده باشد (امامی، ۱۳۹۸: ۵۱۵). نکته‌ی قابل توجه اینست که عملیات و مانورهای متقلبانه باید به همراه صحنه‌سازی بوده به گونه‌ای امر موهوم در نظر طرف دیگر بصورت واقعی جلوه نماید. (ولیدی، ۱۳۹۴: ۳۸۸). البته تشخیص عملیاتی که تدلیس به شمار می‌رود با عرف است. همچنین مانورهای متقلبانه باید ارادی و عمداً باشد و به قصد فریب طرف عقد مقابل انجام گردد (کاتوزیان، ۱۴۰۱: ۸۸). تا مشمول تدلیس در ازدواج قرار گیرد.

۴- نتیجه‌گیری

یکی از عوامل زمینه‌ساز طلاق بین زوجین ارتکاب جرایم ناشی از سوء معاشرت توسط زوجین است. در این تحقیق به تفصیل به جلوه‌های جرایم جنسی و اخلاقی ناشی از سوء معاشرت در زندگی زوجین اشاره شده است. دو موضوع خانواده و مسائل جنسی در دو قرن اخیر همواره در کانون مهمترین تحولات جامعه مدرن قرار داشته، از طرف دیگر در فضای سایبراستفاده از پست الکترونیک و اتاق‌های گفت و گو و شبکه‌های اجتماعی اینترنتی هم به منزله‌ی عرصه‌ای مدرن برای برقراری ارتباط و آشنایی، مرزهای تازه‌ای را در شکل‌گیری ارزش‌ها و هویت‌یابی پیش روی خانواده‌ها قرار داده است. به طوری که با استفاده از دوربین‌های دیجیتال ارتباط صوتی و تصویری کاملاً زنده برقرار می‌شود. روابط در این فضای مجازی امتداد روابط واقعی است که زوجین تجربه می‌کنند. با رایج شدن استفاده فضای مجازی در میان خانواده‌ها دایره‌ی ارتباطی افراد بسیار بالا رفته است، اینترنت هم به مانند دنیای حقیقی و واقعی بستر را برای آشنایی و ارتباط افراد با یکدیگر آسان می‌کند.

تا مدت‌ها پیش روابط نامشروع در فضای حقیقی با برخورد و عکس‌العمل‌های فیزیکی ارتکاب می‌یافت اما امروزه با گسترش شبکه‌های اجتماعی این گونه جرائم با ابعاد گسترده‌تری در دنیای فضای مجازی راه پیدا کرده است، به طوری که امروزه پرونده‌های متعددی در دادگاه‌های خانواده را به خود اختصاص داده است. یکی از مهم‌ترین آسیب‌های فضای مجازی بر فرد و جامعه از بین رفتن مبانی و اصول اخلاقی و نظام خانواده و انبوه از هم گسیختگی بنیان خانواده می‌باشد که خسارت جبران‌ناپذیری به نظام اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه وارد می‌آورد. امروزه فضای مجازی به علت تسهیل در ایجاد روابط عاشقانه و دوستانه غیر اخلاقی بسیار مورد توجه جامعه شناسان و جرم شناسان قرار گرفته است تا جایی که بستر گسترش روابط نامشروع و سوء معاشرت در روابط زوجین را فراهم کرده است. بنابراین با همه گیر شدن استفاده از شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی بدیهی است ارتکاب جرم نیز در آن و از طریق آن، روز افزون خواهد شد یکی از معضلات این روزها که بنیان خانواده‌ها را سخت تهدید می‌کند رابطه نامشروع و خیانت از طریق شبکه‌های اجتماعی است. به نظر می‌رسد این شبکه‌ها خیانت را برای مستفیدین تسهیل کرده است.

یکی دیگر از موضوعاتی که در حوزه شبکه‌های اجتماعی مطرح می‌گردد، سست شدن بنیان خانواده و افزایش طلاق در سطح جامعه می‌باشد. با ورود تکنولوژی‌های ارتباطی جدید بر حیات اجتماعی معاصر، شاهد تغییر سبک زندگی زوجین و خانواده‌ها

و نحوه ارتباطات بین دو جنس و دگرذیسی صمیمیت بین آنها می شود. رفتارها و روابط فرازناشویی با به اصطلاح «خیانت»، نوعی درگیری جنسی- عاطفی یا عاطفی- جنسی با فردی غیر از همسر است که از او پنهان می شود و یکی از دلایل رایج برای پایان دادن به ازدواج زوجین می باشد. در عین حال، یکی از عوامل اصلی و سوء معاشرت و سوء رفتار زوجین و ایجاد کننده تعارضات زناشویی و میل به طلاق در زوجین، روابط فرازناشویی در فضای مجازی می باشد. به عبارت دیگر روابط فرازناشویی در فضای مجازی باعث افزایش آمار طلاق و خیانت در بین زوجین می گردد. روابط خارج ازدواج و خیانت مخرب ترین رفتار در یک ارتباط است که نه تنها صدمات غیر قابل جبرانی به طرفین وارد می کند بلکه اعتماد و اطمینان کسی که مورد خیانت واقع شده است را نیز نسبت به افراد دیگر از بین خواهد برد. رابطه نامشروع و عدم وفاداری ممکن است نشانه ای از یک رابطه مشکل دار بوده و علتی برای طلاق باشد. پی بردن به خیانت همسر نه تنها احتمال طلاق را افزایش می دهد، بلکه موجب بروز افسردگی و اضطراب در فرد شده و کانون گرم خانواده را بیشتر تخریب می کند. اما از حیث جامعه شناسی و جرم شناسی نیز مسئله خیانت و عدم وفاداری زوجین آثار مخربی بر بنیان خانواده دارد و به عنوان یکی از بارزترین دغدغه های جامعه شناسان و جرم شناسان مطرح می باشد. شکی نیست که یکی از مصادیق سوء معاشرت زوجین در زندگی زناشویی عدم وفاداری می باشد. ازدواج زن و مرد با یکدیگر بر پایه وفاداری و صداقت تشکیل می شود و هیچ کدام از آنها نمی توانند عدم تفاهم و ناسازگاری را مبنای برقراری رابطه نامشروع قرار دهند. خیانت کردن یعنی زیر پا گذاشتن پیمان و تعهدی و اعتمادی که بین زن و شوهر منعقد شده و ایجاد یک رابطه جدید با شخص ثالث که اگر هر کدام از زوج مرتکب چنین عملی گردد باعث فروپاشی کانون خانواده می گردد. خیانت می تواند بهترین رابطه ها را تحت تأثیر قرار دهد چرا که همه چیز را ویران کرده و بازسازی اعتماد از دست رفته در رابطه زناشویی کار آسانی نیست. ارتباط در فضای مجازی می تواند از طریق ارسال متن، تصویر، فیلم و صوت انجام پذیرد که شروع این رابطه می تواند مقدمه ای برای ارتباط در فضای حقیقی باشد. اگر این ارتباطات به شکلی باشد که منجر به تضعیف بنیان خانواده شود و زوجین را از ادای وظایف خود بازدارد و به شکلی شود که نیازهای عاطفی خود را در این بستر ارضا کند و نسبت به همسر خویش بی تفاوت شوند، می تواند موجب نشوز زن شود و مسئولیت مرد نسبت به پرداخت نفقه را از بین ببرد. همچنین اگر این عمل از ناحیه مرد صورت پذیرد و برای زن ایجاد عسر و حرج نماید، برای زن حق درخواست طلاق ایجاد می شود.

در مجموع و به عنوان نتیجه می توان گفت امروزه طلاق گرفتن به دلیل ارتکاب جرایم جنسی و اخلاقی از سوی زوجین، یکی از بیشترین علت های طلاق را به خود اختصاص داده است.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۳ ق). لسان العرب، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع. امانی، زکیه، زهراکار، کیانوش، کیامنش، علیرضا. (۱۳۹۸). شناسایی پیامدهای طلاق والدین بر فرزندان، مطالعه کیفی. فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، ۱۴ (۴۷)، ۶۹-۸۷.

انصاری، مسعود، طاهری، محمد علی. (۱۳۸۸). دانش نامه حقوق خصوصی، اصفهان، نشر جنگل. جعفری لنگرودی، محمد جعفر. (۱۴۰۱). ترمینولوژی حقوق، تهران: کتابخانه گنج دانش. جوانمرد، بهروز. (۱۳۹۶). «ارسال یا عدم ارسال پرونده رابطه نامشروع در فضای مجازی»، دوفصلنامه رویه قضایی (حقوق کیفری)، شماره ۳،

حرعاملی، محمد (۱۴۱۴ ق). وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام. حلی (محقق). جعفر بن حسن (۱۴۰۳ ق). شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، تهران: استقلال. خوبی، ابوالقاسم (۱۴۲۲ ق). مدانی تکمله المنهاج، قم: مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی ره. دهخدا، علی اکبر. (۱۳۸۵). لغت نامه، تهران: انتشارات امیر کبیر.

رزممان، علی. (۱۳۹۵). بررسی کیفری جرایم جنسی و منافی عفت با نگاهی بر فضای سایبر، تهران، انتشارات قانون یار

- رهامی، محسن (۱۳۸۰)، تقریرات حقوق جزای اختصاصی جرایم علیه تمامیت معنوی، تهران، دانشکده حقوق. روشن، محمد. (۱۴۰۰). حقوق خانواده، ه تهران: انتشارات جنگل جاودانه.
- زراعت، عباس. (۱۳۸۹). قانون مجازات اسلامی در نظم کنونی، تهران: نشر ققنوس.
- صدقی، جلال. (۱۳۹۴). تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر سبک زندگی زوجین، اولین همایش ملی روانشناسی و خانواده، اهواز.
- صفایی، حسین، امامی، اسدا... (۱۴۰۱). مختصر حقوق خانواده، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- طوسی، محمد بن حسن. (۱۴۱۲ق). البیان فی تفسیر القرآن، ناشر: بیروت، دار إحياء التراث العربی.
- کابلی، حجت. (۱۳۹۶). بررسی نقش حقوق و تکالیف زوجین در حفظ نظام خانواده ها از منظر قانون مدنی، همایش ملی عفاف، حجاب و سبک زندگی، ۱۱-۱۲.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۴۰۰). دوره حقوق مدنی خانواده، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۴۰۱). فلسفه حقوق، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کمال جو، علی؛ نریمانی، محمد؛ عطادوخت، اکبر و ابوالقاسمی، عباس. (۱۳۹۵). پیشبینی روابط فرزندناشویی بر اساس هوش معنوی، هوش اخلاقی، رضایت زناشویی و استفاده از شبکه های مجازی اجتماعی با نقش تعدیل کنندگی جنسیت، مجله مشاوره و روان درمانی خانواده، ۶، ۲: ۳۹-۶۳.
- گرچی، ابوالقاسم و همکاران (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی حقوق خانواده، تهران: نشر سمت.
- گلپایگانی، محمدرضا. (۱۴۱۲ق). الدر المنضود فی أحكام الحدود، قم: دارالقرآن الکریم.
- محمدی جورکویه، علی. (۱۳۸۹). سیاست جنایی اسلام در جرایم جنسی، حقوق اسلامی، سال هفتم، شماره ۲۴.
- محمدی، مصطفی. (۱۳۹۶). بررسی تاثیر شبکه های اجتماعی و فضای مجازی بر میزان طلاق، مطالعات عملیات روانی، ۴۷.
- مدرسی، فریبا؛ زاهدیان، سیدحسن و هاشمی محمد آبادی، نذیر. (۱۳۹۳). تراز سازگاری زناشویی و کیفیت عشق در متقاضیان دارای سابقه خیانت زناشویی و فاقد سابقه خیانت زناشویی، ارمغان دانش، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی یاسوج، دوره ۱۹، شماره ۱.
- مقری فیومی، احمد(بی تا)، المصباح وغریب الشرح الکبیر للرافعی، بیجا، دارالفکر.
- میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۹۴). جرایم علیه اشخاص، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- نجفی، محمد حسن. (۱۴۰۷ق). جواهر الکلام فی شرایع الاسلام، بیروت، دارالحياء التراث العربی.
- نوبهار، رحیم. (۱۳۸۹). اهداف مجازاتها در جرایم جنسی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- هنرپروران، نازنین. (۱۴۰۰). شناسایی پیامدهای محیط مجازی بر سبک زندگی زوج ها، فصل نامه علمی خانواده درمانی کاربردی، ۲ (۱)، ۱۱۲-۱۳۲.
- ولیدی، محمد صالح. (۱۳۹۴). حقوق جزای اختصاصی، تهران: انتشارات امیر کبیر.